

УДК 378.147.015.31

МОРАЛЬНІ ОРІЄНТИРИ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ ВНЗ ЯК ЗАПОРУКА ДУХОВНОЇ БЕЗПЕКИ СТУДЕНТІВ

О. П. Лучанінова

Автор наголошує, що на часі перегляд не тільки підходів до функціонування виховної системи вищого навчального закладу, але й встановлення пріоритетного напрямку – духовно-культурного виховання студентів. Моральні орієнтири для студентів мають бути присутні у всіх структурних елементах виховної системи, в її освітньому і виховному процесах. Висвітлення моральних орієнтирів виховної системи, умов для духовно-культурного збагачення студентів у період навчання у вищій школі повинні стати запорукою духовної безпеки студента.

Ключові слова: духовно-культурні цінності, моральні орієнтири, виховна система, світогляд студента, духовно-культурне виховання.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Саме в духовній сфері відбувається формування ціннісних основ суспільства, нації, цивілізації; здійснюється вироблення духовних благ і задоволення духовних потреб нації та людства; формується духовний потенціал суспільства сталого розвитку, культура безпеки, як відповідь на виклики глобалізації та реалізація потреби виховання та самозбереження людського роду.

Науковці XXI століття говорять про новий соціокультурний контекст розвитку людства, наголошують на важливості духовної культури сучасного покоління студентської молоді. Відхід українських, і не тільки, ВНЗ від виховних позицій на певний час сьогодні має негативні наслідки: у вищу школу вступають як активні молоді люди, які з перших днів навчання показують свої знання і переконання, так і молоді люди з несформованою системою як життєвих, так і духовних цінностей; значна частина має прагматично-матеріальні цінності. Канадський учений Пол Шафер пропонує здійснити перехід від століття економічного до століття культурного через «розвиток

культурної сфери суспільства, культурний розвиток особистості» [14, с. 287-288].

Аналіз проблематики засвідчує, що сьогодні інформаційна та духовна сфери розглядаються аналітиками як поле бою нового типу війн – духовно-моральних, які ведуться за цінності та інтереси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Аналіз літератури і джерел свідчить про багатовекторність досліджень у сфері національного виховання, пріоритетним у якому є духовно-культурне виховання. Різноманітні аспекти цієї проблеми знаходимо у працях В. Андруценка, В. Баранівського, І. Зязюна, С. Кримського, В. Лугая, Г. Шевченко (філософсько-естетичні та педагогічні аспекти виховання і духовності); І. Беха (Концептуальна модель Я-центрованості у вихованні та духовному розвитку особистості); О. Балагури (нова система морально-духовних цінностей); М. Безуглої (формування у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти); В. Долженка (формування духовних цінностей студентської молоді в полікультурному просторі); А. Донцова (формування моральних механізмів поведінки студентської молоді); Н. Житник (вплив спілкування на формування духовної культури студентської молоді); О. Огірко (виховання духовно-моральних цінностей студентської молоді); Є. Помиткіна (Психологія духовного розвитку особистості); Г. Пономарьова (духовні доміанти системи виховної роботи); М. Роганової (теорія і практика виховання духовної культури студентів вищих навчальних закладів засобами культурологічних дисциплін); Г. Шевченко (естетичне одухотворення студентської молоді) та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Майбутнє нашого народу залежить від змісту цінностей, що закладаються у світоглядні орієнтири молодих людей, та від того, якою мірою духовність стане основою їх життя» [13]. Питання моральних орієнтирів сучасного студентства з одного боку є достатньо дослідженим, але в умовах виховної системи ВНЗ носить декларативний характер. Високий професіоналізм майбутнього фахівця, здоровий дух кар'єрного зростання повинні поєднуватися з розумінням наслідків своєї професійної діяльності для суспільства, з відповідальністю перед ним. Невихована людина технічно спроможна скоїти щось жахливе навіть у масштабі всієї планети. Підготовка майбутнього фахівця – це насамперед становлення його як особистості з громадянськими та моральними якостями,

відповідальної за свої дії. Таке завдання успішно можна виконати в умовах виховної системи ВНЗ.

В. Кліменко зазначає: «... студенти помилково вважають, що вузька фахова спеціалізація створює їм матеріальні вигоди у подальшій професійній діяльності. У житті це не так. Вузькість духовного світу людини зводить його життєві функції і духовні потреби до мінімуму. Це виключає потребу в пізнанні, в розумовому аналізі й творчому розумінні свого призначення, в духовному і моральному удосконаленні. Врешті-решт це призводить до духовної деградації особистості» [8, с. 95].

Досвід показує, що на часі перегляд не тільки підходів до функціонування виховної системи вищого навчального закладу, але й встановлення пріоритетного напрямку – духовно-культурного виховання студентів. Моральні орієнтири для студентів мають бути присутні у всіх структурних елементах виховної системи, в її освітньому і виховному процесах.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Завданням статті є висвітлення моральних орієнтирів виховної системи, умов для духовно-культурного збагачення студентів у період навчання у вищій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. К. Ушинський провідну роль віддавав вихованню, підпорядковуючи йому навчання. Він зазначав, що «без духовного розвитку людини все фактичне пізнання, зокрема математичні чи мікроскопічні дослідження не несуть користі, а можуть призвести навіть до шкоди самій людині і її оточенню» [5]. І. Зязюн з цього приводу слушно зауважує, що «високий професіоналізм фахівця повинен поєднуватися з розумінням наслідків своєї діяльності для суспільства, з відповідальністю перед ним і навіть перед людством загалом. Сучасна людина технічно спроможна скоїти щось жахливе навіть у масштабі всієї планети. Стає зрозуміло, що підготовка фахівця з вищою освітою – це насамперед становлення його як особистості, людини гуманної, відповідальної, з громадянськими та моральними якостями» [5].

Процес виховання підростаючої особистості ґрунтується на фундаментальному положенні, згідно з яким тільки те, що пережила людина у почуттях, набуває для неї значущості, стає її проблемою. Виходячи з цього твердження викладачеві у роботі треба вибудовувати свій виховний вплив таким чином, щоб студент, здійснивши той чи

інший моральній вчинок, пережив від нього позитивне почуття радості, закріпив у свідомості його, а також ту моральну цінність, яка втілилася у ньому як відповідний мотив [1].

В основі виховної роботи у ВНЗ має бути головним завдання розвитку у студентів духовності, що передбачає виховання патріотизму: поваги до історичної спадщини свого народу, загальнолюдські моральні цінності, досвід високої культури, повага до державної символіки тощо.

Формувати світогляд студента – це значить дбати про рівень його культури. Сучасна молодь знаходиться в умовах постійного вибору власної оцінки різних соціальних, культурних явищ, вибору ідеалів, уподобань і разом із тим необхідністю протистояти викликам ЗМІ, телебачення тощо.

Виховання студентства реалізується через створення в суспільстві і конкретному навчальному закладі виховної системи. Виховна робота у ВНЗ повинна стати тонкою гранню душі студента, щоб можна було торкнутися його душевних струн. С. Кримський визначає духовність як «ціннісне домобудівництво» – не тільки індивіда, а і нації – як «ціннісний досвід людства» [9].

У сучасному підручнику з педагогіки вищої школи наголошується, що сутність виховної системи визначається філософським розумінням змісту соціальної системи взагалі, яка є поєднанням системоутворюючих елементів, що перебувають у взаємодії і зв'язках між собою і утворюють цілісну єдність. І відповідно виховна система має низку ознак спільних із соціальними системами. Це цілеспрямованість, цілісність, поліструктурність, динамізм, взаємодія з середовищем, відкритість до інших систем [10].

Суспільство як соціальна система висуває до вищої школи державницько-соціальне замовлення щодо компетентностей її випускників, серед яких певне місце займають загальнокультурні. Молода людина, засвоївши загальнокультурні компетентності, зможе протистояти перед бездуховністю окремих соціальних явищ. До того ж ці компетентності є фундаментом, на якому формуються професійні знання, уміння і навички студента.

Так, М. Долинський, аналізуючи активізацію моральних аспектів освітньої діяльності, пропонує визначати п'ять основних груп моральних якостей: перша група – світоглядна переконаність, цілеспрямованість, обов'язок, відповідальність, гуманізм, патріотизм, інтернаціоналізм, які у сукупності забезпечують громадянську спрямованість. Саме ця група забезпечує зміст соціальних цінностей;

друга група – моральні якості, які забезпечують досягнення поставлених цілей: ініціативність, енергійність, наполегливість, самостійність, обов'язковість тощо. Ці якості пов'язані з моральною свідомістю, яка керує і коригує їх прояв; третя група – витримка, стриманість, ввічливість, володіння собою. Вони допомагають контролювати і гальмувати негативні прояви у поведінці; четверта група – діловитість, навички і звички у поведінці, уміння її організувати, моральний досвід особистості. Ці якості певною мірою допомагають швидше досягати мети і зосередити в основному увагу на змісті вчинків; п'ята група – здатність до самооцінки, самокритичність, вимогливість з себе, справедливе ставлення до інших. Ці якості сприяють самовдосконаленню і створенню позитивної моральної атмосфери для подальшого розвитку особистості [6, с. 191].

Актуально сьогодні згадати погляди К. Вентцеля, одного з найбільш яскравих і талановитих теоретиків вільного виховання, який вважав, що сутність морального виховання має полягати не в прищепленні підростаючому поколінню якихось етичних ідеалів, вироблених поза ним, а в створенні умов для накопичення особистого позитивного досвіду, для самостійного формування моральних максим і імперативів, які повинні ніби «виростати» зсередини кожної дитини [3]. Відомо, що людина з народження має здібності до розвитку, тобто здатна не тільки накопичувати чужий досвід, яке й може придбати свій. Щось всередині людини керує цим процесом. Сьогодні вчені все частіше пов'язують всі внутрішні процеси з духом людини. Зовнішніми факторами можна досягти успіху в результаті з узгодженими діями внутрішніх сил людини – її духу і душі.

З підручників педагогіки відомо, що процес виховання завжди спрямований на зміну поглядів, переконань, ідеалів, звичок, поведінки. вчинки і поведінку особистості. Зміст духовно-культурного виховання, до якого включене духовне, моральне, етичне, патріотичне, національне та інтернаціональне, політичне виховання, найбільш сприяє духовному становленню і розвитку студента, його духовній безпеці.

Кожний із напрямків сприяє формуванню духовних витоків людини, її прагнення пізнати себе і своє місце на землі; моральна просвіта; розвиток механізмів морального самовиховання, самоосвіти, самонавчання, саморегуляції поведінки; виховання творчості, почуття свободи і відповідальності за неї. «ядро» такої особистості, безперечно, повинні складати абсолютні, вічні цінності: любов, правда, чесність, доброта, справедливість, гідність, сумління, милосердя,

великодушність, нетерпимість до зла, благородство, мудрість ... – саме вони мотивують діяльність людини і складають сенс її життя [11, с. 176].

О. Балагура, досліджуючи змістовні та технологічні особливості виховання духовної культури студентів вищих навчальних закладів, зазначає, що технологія виховання духовної культури у студентів вищих навчальних закладів – це спеціально організований, цілеспрямований, динамічний, інноваційний процес організації і стимулювання духовно-пізнавальної діяльності студентів, спрямований на вироблення системних знань про культурно-духовні цінності, що формують діалектичне та гнучке світорозуміння; ціннісних орієнтацій на ідеали культури та традиції свого народу; моральних норм суспільства, духовності, емоційної культури, вольової саморегуляції поведінки, здатності до самопізнання та культурної самоосвіти; умінь та навичок культуротворчої діяльності та духовної практики. Зміст процесу виховання духовної культури студентів ВНЗ на сучасному етапі розвитку суспільства має включати освітньо-виховні ресурси духовної культури суспільства; потенціал навчально-виховного і соціокультурного середовища вищого навчального закладу; духовний саморозвиток, самовдосконалення та власне духовну самореалізацію особистості студента [2].

Проводячи паралель між духовно-культурними цінностями і вихованням студентів у вищому навчальному закладі, ми прийшли до висновку, що освітньо-виховний простір закладу є тим середовищем, де студент практично може долучитися до цих цінностей. Сама освіта сьогодні виступає для студентів цінністю, це система цінностей, яку можна цілеспрямовано пропагувати студентам.

Поняття «духовність» багатозначне й багатогранне, кожна просвітлена людина торує шлях до своєї духовності, тому що це «досвід, який переживається, внутрішня позиція і установка по відношенню до життя, якому притаманні любов і відповідальність» [4, с. 266].

За І. Харламовим, рівень сформованості морально-духовних якостей це «любов до своєї країни, історії, звичаїв, мови, бажання стати на її захист, якщо це буде потрібно ... розуміння користі праці для себе і суспільства, наявність трудових умінь і навичок, потреба в їх вдосконаленні ... це уміння координувати свої зусилля із зусиллями інших, уміння підкорятися і уміння керувати; у ставленні до себе – повага себе при повазі інших, висока свідомість громадянського

обов'язку, чесність і правдивість, етична чистота, скромність, гуманність [12, с. 56].

Удосконалюючи виховну систему вищого технічного навчального закладу, ми виділили вихованість студентів не тільки як показник ефективності оновленої виховної системи, але й як особливу цінність студентів, яку вони можуть розвинути в умовах освітньо-виховного простору закладу. Витоки вихованості знаходяться у внутрішніх спонукках людини до себе кращого, до створення ситуації добра, допомоги, підтримки іншого, бажання зробити світ кращим. Вихованість важко виміряти, але побачити її прояви у вчинках можливо. Так, саме цей стан вихованості спонукає людей серед ночі шукати маленьку школярку, яка кинула виклик батькам і вимкнула телефон; писати листи у майбутнє про екологічну катастрофу на планеті; збиратися на флеш-моби під прапором України; складати вірші про вміння прощати і любити і скромно, довірливо їх читати перед дорослою аудиторією. Отже, сила духу проявляється тільки у щоденній напруженій праці над собою.

Вихованість – це сила духу молоді людини у вмінні протистояти сучасним невігласам у політиці і житті, які проявляються в обов'язковості і відповідальності; бут вихованим – значить цінити духовне і культурне життя, бути людиною чесною, доброю, гармонійною, готовою прийняти звичаї та ідеї, що існують у культурі, і дотримуватися їх; для студента це дисципліна і самодисципліна у навчанні, доброта і чуйність до товаришів до групи, чесність і справедливість, простота і скромність у стосунках; це культура спілкування тощо. Моральні орієнтири вихованості, придбані у вищій школі, є для студентів духовною безпекою в суспільстві. Саме це має на увазі Г. Шевченко, підкреслюючи, що «не кожну людину можна назвати духовною особистістю, а саме таку, у якій найяскравіше виражені такі особистісні якості, як щирість, мудрість, стриманість, доброта, працьовитість, взаємодопомога, совісність, любов, чесність, порядність, відповідальність і які є провідними у відношеннях до людей, до світу взагалі» [7]. Тож, без духовного життя не було б і культури людства, яка створювалася віками.

Виховання духовно сильної молоді людини в студентські роки покладає на викладачів відповідальність і безумовне бажання допомогти студенту на його шляху до духовності. Сьогодні ми не говоримо про «людину загублену» чи «людину розгублену», сьогодні прийшов час «людини сильної» духом (маємо право так стверджувати

після подій 2014 року). Вища школа, як осередок виховного впливу, може запропонувати студентам різноманітний творчий інструментарій виховної роботи: інтерактивні зустрічі, заходи до національних свят, безпосередню участь студентів у підготовці заходів, силу поетичного слова Шевченка, Франка, Лесі Українки; силу почуттів жінки-волонтера; посвята в козаків; свічки і дзвони пам'яті, командні тренінги, квазіпрофесійну діяльність студентів, круглі столи та ін.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, придбані у вищій школі моральні орієнтири, духовно-культурні цінності завжди будуть основою духовної безпеки сучасного студента. Адже вихована людина – це багата людина, яка володіє моральними, національними, сімейними, індивідуально-особистісними цінностями, які вона придбала в результаті свого життєтворення. На часі «духовна компетентність», яку студент може розвинути тільки у своєму серці і через серце. Духовно-культурні цінності вихованої людини є результатом повсякденної праці і запорукою духовної безпеки на шляху сходження молоді до свого духовного Євересту.

Література

- Андрущенко В., Губерський Л., Михальченко М. Культура. Ідеологія. Особистість: Методологоосвітгляд. Аналіз. – К.: Знання України, 2002. – 489 с.
- Балагура Олена Олександрівна. Змістовні та технологічні особливості виховання духовної культури студентів вищих навчальних закладів / О. О. Балагура // Освіта і управління: Наук.-практ. журнал. – 04/2011. – Том 14 №2/3. – С. 180-182.
- Вентцель К. «Промені світла на шляху творчості» (1937 р.)
- Виртц У. Жажда смысла. Человек в экстремальных ситуациях. Пределы психотерапии. Серия «Современная психотерапия» / Урсула Виртц, Йорг Цобели; пер. с нем. Н. А. Серебренниковой. – М.: Когито-Центр, 2012. – 327 с.
- Гуманізація та гуманітаризація професійної освіти : наук.-мет. збірник / АПН України; Інститут педагогіки і психології професійної освіти. / І. А. Зязюн (ред.). – К., 1996. – 160 с.
- Долинский Н. И. Некоторые аспекты активизации нравственного компонента современной образовательной деятельности / Н. И. Долинский // Сборник трудов II Всероссийской научной конференции. – Тольятти: ТГУ, 2005. – С. 189–193.
- Духовно-культурні цінності виховання Людини: [монографія] / Г. П. Шевченко, Т. Л. Антоненко, О. С. Белих та ін. – Луганськ: Вид-во «НОУЛДЖ», 2013. – 332 с.

8. Кліменко В. Університет – факультет – кафедра – студент / В. Кліменко // Вища школа. – 2011. – №5–6. – С. 91–99.
9. Кримський С. Б. Принципи духовності ХХ століття // День. – 2001. – 15 листопада.
10. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. – За ред. З. Н. Курлянд – К.: Знання, 2007. – 495 с.
11. Подольська Є. А. Основні напрямки та принципи формування позитивних рис людини //Виховання у контексті соціальної адаптації студентства: У 2 ч. – Ч. I. – Х., 2003 - С.173-177.
12. Харламов И. Ф. Формирование личностных качеств в процессе воспитания / И. Ф. Харламов // Педагогика. – 2003. – № 3. - С.52-59.
13. Черкашина Т. В. Розвиток моральності як пріоритетний напрямок у формуванні взаємин (на прикладі ВНЗ І-ІІ рівнів акредитації) // Вісник Черкаського університету. – Сер.: Пед. науки. - Черкаси, 2005. - Вип. 64. - С. 115-118.
14. Schafer P. The Millennium Challenge: Making the Transition from an «Economic Age» to a «Cultural Age». World Futures, 1997. – Vol. 51. – P. 287-320. OPA Amsterdam B.V. Published under license of Gordon and Breach Publishers imprint: India.

ПРАВСТВЕННЫЕ ОРИЕНТИРЫ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЫ КАК ЗАЛОГ ДУХОВНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СТУДЕНТОВ

О. П. Лучанинова

Автор делает акцент на том, что наступило время пересмотра не только подходов к функционированию воспитательной системы высшего учебного заведения, но и установления приоритетного направления – духовно-культурного воспитания студентов. Нравственные ориентиры для студентов должны присутствовать во всех структурных элементах воспитательной системы, в ее образовательном и воспитательном процессах. Освещение нравственных ориентиров воспитательной системы, условий для духовно-культурного обогащения студентов в период обучения в высшей школе должны стать залогом духовной безопасности студента.

Ключевые слова: духовно-культурные ценности, нравственные ориентиры, воспитательная система, мировоззрение студента, духовно-культурное воспитание.

MORAL ORIENTATIONS OF THE EDUCATIONAL SYSTEM AS A PLEDGE OF SPIRITUAL SAFETY OF STUDENTS

O. P. Luchaninova

The author emphasizes that it is time to revise not only the approaches to the functioning of the educational system of the higher educational institution, but also to establish a priority direction – the spiritual and cultural education of students. Moral guidelines for students should be present in all structural elements of the educational system, in its educational and educational processes. The illumination of the moral guidelines of the educational system, the conditions for the spiritual and cultural enrichment of students in the period of study in higher education should become the guarantee of the student's spiritual safety.

Keywords: Spiritual and cultural values, moral guidelines, the educational system, the world outlook of the student, spiritual and cultural upbringing.

Лучанинова О. П. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інженерної педагогіки, заступник декана гуманітарного факультету з виховної роботи, заступник голови Ради з виховної роботи, голова секції з організації виховної роботи та дозвілля студентів Національної металургійної академії України. (м. Дніпро, Україна) E-mail: 2017olgapetrovna@gmail.com

Luchaninova O. P. – Candidate of Pedagogical Sciences (Ph.D. in Education), Assistant Professor of Engineering Education, Dean of the Faculty of Humanities of Educational Work, the Deputy Head of the Council on Educational Work, the Head of the Section of Educational Work and Leisure of Students of National Metallurgical Academy of Ukraine (Dnipro, Ukraine) E-mail: 2017olgapetrovna@gmail.com